

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.12

РОЗВИТОК ПРАКТИЧНИХ ТА НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ОБМЕЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

DEVELOPMENT OF PRACTICAL AND SCIENTIFIC-THEORETICAL JOURNALS OF RESTRICTION ON THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT BODIES IN THE LEGISLATION AND LEGAL LITERATURE OF THE SOVIET PERIOD

Мельник В.А.,

*викладач кафедри загальноправових дисциплін
факультету № 6*

Харківського національного університету внутрішніх справ

За для подальшого вдосконалення науково-теоретичних уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів та їх практичного застосування у повсякденній юридичній практиці у статті репрезентовано приклади обмежень, представлені у радянському законодавстві та проаналізовано загальнотеоретичні підходи до поняття «правові обмеження», що існували у радянській юридичній науці.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративний розсуд, правоохоронні органи, обмеження у праві, Кримінальний кодекс, міліція.

Ради дальнейшего совершенствования научно-теоретических представлений об ограничениях в деятельности правоохранительных органов и их практического применения в повседневной юридической практике в статье представлены примеры ограничений, которые представленные в советском законодательстве и проанализированы общетеоретические подходы к понятию «правовые ограничения», существовавших в советской юридической науке.

Ключевые слова: административное право, административное усмотрение, правоохранительные органы, ограничения в праве, Уголовный кодекс, милиция.

For further improvement of theoretical and theoretical concepts about restrictions in the activity of law enforcement bodies and their practical application in everyday legal practice, the article presents examples of restrictions introduced in the Soviet legislation and analyzes the general theoretical approaches to the concept of "legal restrictions" that existed in Soviet legal science.

Key words: administrative law, administrative discretion, law enforcement agencies, restriction in law, criminal code, militia.

Постановка проблеми. Прихід до влади більшовиків призвів до кардинальної перебудови всієї правової системи держави. За короткий термін, протягом 1917–1922 рр. було прийнято значну кількість нових нормативно-правових та підзаконних актів практично за всіма галузями права. Докорінні зміни відбувалися і у системі правоохоронних органів. Безумовно, ці процеси не могли не вплинути і на погляди стосовно обмеження у діяльності правоохоронних органів. З огляду на це, важливим завданням дослідження є здійснення аналізу еволюції поглядів щодо обмежень у діяльності правоохоронних органів у радянські часи. З цією метою доцільним буде звернутися до розгляду відповідних джерел права та наукових праць з адміністративного та кримінального права, а також до напрацювань теоретиків права у тій їх частині, що стосувалися їх розуміння концепції правового статусу і його базового елементу «обмеження».

Стан наукової розробки проблеми. Під час роботи над статтею, автор звертався до аналізу робіт фахівців з кримінального права О. Жижиленко, О. Герцензона, дослідників радянського адміністративного права А. Єлістратова, А. Євтіхієва, С. Студенікіна. Всі ці вчені стояли біля витоків радянської правової науки. Серед досліджень повоєнного часу, найбільшу увагу привернули напрацювання таких теоретиків права, як А. Братко, С. Олексієв, С. Братусь. На особливу увагу заслуговує робота С. Олексієва «Загальні дозволи та загальні заборони у радянському праві», яка стала певною квінтесенцією радянської теоретично-правової думки щодо поставленої проблеми.

Мета статті – ретроспективний аналіз законодавства СРСР та напрацювань вчених-правознавців радянської доби у царині науково-теоретичних уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. У 1922 р. з'являється перший Кримінальний кодекс радянських часів. У контексті досліджуваної проблематики, найбільший інтерес представляє його 112 стаття, у якій йдеться про протизаконну діяльність при проведенні правоохоронними органами дізнання та слідчих дій. Зокрема, серед потенційних порушень вказується незаконне затримання, незаконний привід, а також примушування до давання показань при допиті шляхом застосування незаконних заходів з боку органів, що проводять слідство чи дізнання. Це каралося позбавленням волі на строк не менше одного року з суворою ізоляцією. У цій же статті також зазначалося, що кримінальним злочином є взяття особи під варту у якості запобіжного заходу з особистих корисливих мотивів. У цьому випадку КК передбачав покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше трьох років, а при наявності особливо обтяжуючих обставин – вищою мірою покарання [1]. Наявність подібних норм, безумовно, мала стати запобіжним засобом, який дозволить обмежити випадки зловживання службовим становищем з боку органів дізнання, зокрема міліції, карного розшуку, ДПУ, що тоді були далеко не поодинокими випадками.

Того ж 1922 р. з'явився і Кримінальний процесуальний кодекс. Серед іншого, у ньому було закріплено принципи та інститути, які мали гарантувати права особистості та сприяти встановленню об'єктивної істини під час розгляду кримінальних справ. Зміст окремих статей побіжно свідчив про наявність певних обмежень у діяльності правоохоронних органів, перш за все це стосувалося дотримання правових гарантій недоторканості особи. Так, у ст. 5 КПК РРФСР, як, трохи пізніше, і у КПК УСРР, було зафіксовано, що позбавлення волі і взяття під можливо тільки у випадках зазначених у законах. Цей принцип відповідно встановлював певні обмеження щодо можливого затримання осіб працівниками міліції чи карного розшуку, зокрема затримання підозрюваних не мало перевищувати 48 годин, воно могло бути здійснено безпосередньо на місці злочину; за наявності безпосередніх доказів винуватості особи; якщо підозрювана особа намагалася самовільно залишити місце злочину; при відсутності у підозрюваного постійного місця проживання, а також, коли не вдалося встановити особу підозрюваного [2]. У всіх інших випадках, затримання та взяття під варту підозрюваного вважалося неправомірним.

Особливо велику увагу законодавець приділяв правилу 48 годин. За цей час народний слідчий або суддя були зобов'язані прийняти постанову, яка надавала законні підстави для арешту підозрюваного. Якщо такої постанови не приймали, затриманого необхідно було звільнити після двох діб утримання під вартою. За дотриманням цієї норми мали слідкувати суддя і прокурор. Саме на них, згідно з КПК покладалося законне право обмеження діяльності органів дізнання, якщо вони будуть виходити за встановлені законом межі та допускати неправомірне позбавлення волі чи незаконне утримання під вартою [2]. Втім, слід констатувати, що встановлені

у КПК початку 1920-х рр. обмеження, які мали запобігти зловживанням владою з боку правоохоронних органів, особливо що стосується гарантії недоторканості особи, на практиці часто ігнорувалися і, найголовніше, вони не поширювалися на діяльність ВУНК, а згодом – ОДПУ. Ці органи продовжували користуватися надзвичайними повноваженнями, що виправдовувалося необхідністю боротьби з контрреволюційними злочинами. У свою чергу, відсутність будь-яких обмежень у їх діяльності приводила до руйнації принципу «соціалістичної законності» і правового нігілізму [3–5]. Щоправда, ст. 63 Конституції СРСР зразка 1924 року встановлювала порядок нагляду за закономірністю дій ОДПУ, який мав здійснювати прокурор Верховного Суду СРСР на основі спеціальної постанови союзного ЦВК [6]. Проте, як і більшість положень радянських конституцій, ця норма мала формальний характер і не створювала реальних обмежень у діяльності зазначеної структури.

Що стосується прокуратури, то, перш за все, треба згадати «Положення про прокурорський нагляд в УСРР» (1922). Слушною виглядає думка В. Мурзи, який зазначав, що воно детально не розписувало компетенцію органів прокуратури, окресливши тільки окремі її складові [7, с. 55]. Відсутність конкретизації щодо повноважень не виглядає випадковою. Влада надавала прокуратурі певний карт-бланш, майже нічим не обмежуючи її діяльність. Єдиним документом періоду 1920-х рр., на який вдалося натрапити автору, де йшлося про обмеження, був один з циркулярів Народного комісаріату юстиції. У ньому керівництво республіканської прокуратури до входження слідства у склад прокурорських органів суворо наказувала останнім не виходити за межі своїх повноважень по відношенню до народних слідчих [8, с. 938].

Натомість, протягом 1920-х рр. було затверджено цілу низку документів, які в тій чи іншій формі встановлювали певні обмеження у діяльності радянської міліції, зокрема можна згадати «Дисциплінарний статут міліції»; «Інструкцію дільничному наглядачеві»; «Інструкцію волосному міліціонеру»; «Інструкцію постовому міліціонеру»; «Інструкцію про порядок складення протоколів»; «Інструкцію про порядок накладання адміністративних стягнень» та ін. Усі ці нормативні акти вимагали від співробітників міліції поважати права громадян та не виходити за межі своїх повноважень, встановлених законами. Так наприклад, у «Інструкції дільничному наглядачеві» від дільничних міліціонерів вимагалось «суворо дотримуватися встановленого законом порядку, допускаючи дії, які обмежують права громадян, лише у тих випадках, коли вони будуть безумовно необхідні для ефективного виконання покладених на нього обов'язків ...» [9, с. 56].

У 1927 р. було прийнято Адміністративний кодекс УСРР. У ст. 79 IV Розділу були вказані випадки, якими обмежувалося право міліції здійснювати затримання особи. У ст. 81 мова йшла про те, що попереднє затримання, без висунення звинувачення, не має перевищувати 24 годин. Підкреслювалося,

що органи міліції й карного розшуку затримують осіб порядком, установленим КПК УСРР 1922 р. Втім, щодо ДПУ діяли спеціальні правила, що в черговий раз підкреслювало їх розширену, у порівнянні з іншими правоохоронними органами, юрисдикцію. Ст. 83 містила чималий перелік представників органів влади, починаючи від членів ЦВК і РНК та до голів селищних рад, судових органів та прокуратури яких не можна було затримувати без спеціальних дозволів. Також ст. 84 вказувала на неприпустимість затримання органами міліції та карного розшуку іноземних дипломатів та членів їх родин.

Ст. 88. встановлювався порядок проведення органами міліції та карного розшуку обшуків та виїмок. Вони мали відбуватися відповідно до норм КПК. Додатково вказувалося, що проводити обшуки та виїмки вони можуть тільки на підставі особливих ордерів, що їх видає голова НКВС УСРР, його заступник, керівник республіканської міліції та його помічник, завідувачі адміністративних відділів окрвиконкомів, начальники міліції округів та районів, голови райвиконкомів, а в містах – начальники міських управлінь міліції та карного розшуку, де вони є, і начальники міських районів міліції. Як і у випадку із затриманнями, існували істотні обмеження стосовно проведення обшуків і виїмок у представників органів влади, судових органів та прокуратури, у іноземних дипломатичних представництвах, які користувалися правом екстериторіальності (ст. 91). Цікаво, що ст. 92, зобов'язувала правоохоронців проводити обшуки лише вдень, проведення аналогічних слідчих дій у нічний час, потребувало додаткових дозволів і погоджень. А ст. 95 вказувала на необхідність залучення під час обшуків понятих. При чому, якщо треба було обшукати жінку, співробітник міліції цього робити не міг. Дана місія перекладалася на присутню жінку, яка була залучена у ролі пойнятої (ст. 97). Статті 98–101 АК регламентували вживання співробітниками міліції і карного розшуку зброї. Норми зазначених статей збігалися з відповідними нормами КПК [10].

В цілому, адміністративне право протягом міжвоєнного часу, за виключенням нетривалого періоду НЕПу, наприкінці якого власне і з'явився Адміністративний кодекс, переживало непростий період. Більшовицькі ідеологи вважали його відлунням минулої епохи, атрибутом буржуазного суспільства, який не потрібен радянській державі, що засуджувала «поліцейські» відносини часів царської Росії. Втім, СРСР дуже швидко перетворився на країну саме з жорстким поліцейським режимом, який навіть перевершив епоху абсолютизму. У зв'язку з цим, на нашу думку, саме фактичне припинення теоретичної розробки різних проблем адміністративно-правових відносин, серед яких треба відзначити і проблему обмежень у діяльності правоохоронних органів, призвело до нехтування у Радянському Союзі правами особистості.

З другої половини 1920-х рр. все чіткіше прослідковується тенденція перетворення правоохоронних органів на каральні. Показовою у цьому сенсі була

видана у червні 1926 р. постанова РНК УСРР «Про уточнення функцій органів ДПУ УСРР» [11, с. 55]. У ній були суттєво розширені повноваження ДПУ у сфері дізнання та проведення попередніх слідчих дій, зокрема, за умови отримання дозволу від прокурора, цей орган міг здійснювати дізнання та досудове слідство абсолютно з усіх злочинів, які фігурували у республіканському Кримінальному кодексі. Таким чином, після появи цієї постанови органи ДПУ отримували необмежені повноваження, що об'єктивно сприяло закріпленню за ними статусу головного репресивного органу більшовицької влади.

У повоєнний час, редакція радянського Кримінального кодексу 1960 р., так само як і попередні, встановлювала обмеження у вигляді кримінальної відповідальності для представників правоохоронних органів, які підуть на здійснення завідома незаконного арешту, затримання або приводу (ст. 173), притягнення до кримінальної відповідальності завідома невинного (ст. 174), морального та фізичного тиску на підозрюваного під час допиту з метою отримання необхідних свідчень (ст. 175). Зазначені статті у КК 1960 р. були згруповані у рамках Глави VIII Злочини проти правосуддя [12].

У 1973 р. було видано Наказ президіуму Верховної ради СРСР «Про основні обов'язки і права радянської міліції з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю», який діяв майже до розпаду Радянського союзу. Окремих пунктів щодо обмежень у діяльності міліції у цьому документі не було, але, детально проаналізувавши його зміст, автор звернув увагу на те, що у п.7, де йшлося про права міліції, які вона отримує з метою забезпечення виконання своїх обов'язків, згадувалися і певні обмеження щодо застосування цих прав. Зокрема, доставляти в міліцію і затримувати на термін до трьох годин осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою припинення порушень, коли вичерпано інші заходи впливу; утримувати з санкції прокурора у приймальниках-розподільниках осіб затриманих за жебракування чи бродяжництво...у відповідності до закону, але не більше 30 діб, якщо ж у тій чи іншій місцевості не виявиться приймальника-розподільника, то утримання зазначених осіб у камерах попереднього ув'язнення не мало перевищувати 10 діб; міліція мала право використовувати у випадках, що не терплять зволікання, засоби пересування, що належать підприємствам, організаціям, установам або громадянам, для виїзду до місця події або стихійного лиха, для переслідування злочинців, що ховаються, транспортування осіб, що потребують невідкладної медичної допомоги тощо, але це право не поширювалося на спеціальні та дипломатичні автомобілі.

Використання зброї співробітником міліції було обмежено зазначеними у Наказі виключними випадками та трактувалося як крайній захід. При цьому, за будь-яких обставин, міліціонер не міг застосувати зброю проти жінок і неповнолітніх. Нагляд за дотриманням законності у діях міліції покладався на органи прокуратури [13]. Таким чином, зміст даного нормативно-правового акту свідчить, що певні обме-

ження у діяльності правоохоронних органів, зокрема міліції, були передбачені на законодавчому рівні, проте вони не сприймалися тогочасним законодавцем у якості окремої правової категорії, що ставило під сумнів можливість їх дотримання під час практичної діяльності.

Одним з перших радянських дослідників, який у своїх роботах торкався проблеми обмежень у діяльності правоохоронних органів, був фахівець з кримінального права О. Жижиленко. Так, у своїх коментарях до КК РСФРР 1922 року, він зазначав, що проведення обшуків, має відбуватися тільки за присутності понятих і господаря приміщення чи його родичів або сусідів, якщо обшук проводиться у приватній оселі, якщо ж він відбувається у державному закладі, то обов'язковим є присутність його представників [14, с. 30]. Не дотримання цих, встановлених законом правил, зробить всю процедуру обшуку нелегітимною.

Аналізуючи зміст ст. 112, О. Жижиленко вказує на те, що позбавлення волі особи набуває протизаконного характеру, якщо воно відбувається без достатньої фактичної підстави, тобто, якщо органи дізнання виходять за межі повноважень, наданих їм у ст. 100 КПК або без дотримання формальних вимог, які висувалися до процедури затримання у відповідних нормах законодавства. Так, наприклад, згідно зі ст. 104 КПК, органи дізнання не могли затримувати особу більше ніж як на 24 години, якщо вони не повідомляли про це відповідному судовому органу. Також науковець відзначав, що будь-які дії слідчого, які виходять за межі положень ст. 131 КПК щодо примусового приводу особи до органу дізнання, будуть вважатися такими, що порушують закон.

Стосовно процедури допиту, автор зазначав, що співробітники органів дізнання не можуть використовувати погрози, насилля, утиски різного роду і різноманітні хитрощі, як-то обіцянки послаблень суворості режиму утримання у місцях позбавлення волі, якщо підозрюваний надасть необхідні для органів дізнання свідчення. Суворо заборонялося застосування будь-яких форм тортур для отримання свідчень від підозрюваної у скоєнні злочину особи. Слідчі не мали права змушувати підозрюваних проти їх бажання давати свідчення або змінювати їх [14, с. 53–54]. Звісно, більшості обмежень, зазначених вище, органи дізнання, особливо у 1930-х рр., не дотримувались у своїй практичній діяльності, проте у контексті нашого дослідження, важливим є те, що у теоретико-правовому вимірі тривала еволюція поглядів науковців на проблему обмеження у діяльності правоохоронних органів.

У повесенний час фахівці з теорії права почали приділяти більше уваги осмисленню правових обмежень. Щоправда у абсолютній більшості вони не розглядали їх у якості окремого засобу правового регулювання. Як правило, про правові обмеження згадували у контексті більш ширшої теоретико-правової проблеми – встановленню місця юридичних заборон та дозволів у системі правового регулювання суспільних відносин. Зокрема, слід відзначити

роботи В. Кудрявцева, З. Іванової, А. Братко [15–17], які акцентували на соціальному значенні заборон і низці, притаманних їм юридичних рис.

Проте, на наш погляд, найбільший внесок у розробці цієї проблеми належить одному з патріархів радянської правової науки С. Олексієву. Вперше, до цієї тематики він звернувся, ще у одній зі своїх статей, що вийшла на початку 1970-х рр. [18]. Але найбільш повно, авторське бачення проблеми правових обмежень знайшло своє відображення у роботі «Загальні дозволи і заборони у радянському праві», яка з'явилася наприкінці 1980-х рр. і до сьогодні, більшість отриманих у ній висновків, які були зроблені на підставі соціально-філософського осмислення проблем юриспруденції, не втратили своєї актуальності.

С. Олексієв докладно проаналізував взаємозв'язок між юридичними дозволами і заборонами, встановивши, що для останніх, як і заборон взагалі, характерна закріплювальна, фіксуєча функція. Вони, на його думку, мають затвердити, звести до рангу недоторканного, непорушного то, що є – існуючі панівні порядки і відносини. І тому з регулятивної сторони юридична заборона знаходить свій вираз у юридичних обов'язках пасивного змісту, тобто у обов'язках утримуватися від вчинення дій певного характеру [19, с. 266]. Крім того, С. Олексієв, що є особливо цікавим у контексті нашого дослідження, на сторінках своєї роботи розпочав полеміку з А. Братко, який кількома роками раніше одним з перших намагався довести, що правові обмеження, разом з юридичними дозволами, заборонами і позитивними зобов'язуваннями є цілком самостійним засобом правового регулювання [20, с. 117].

Погоджуючись з тим, що постановка питання про правові обмеження, яку здійснив А. Братко, особливо у зв'язку з правовою відповідальністю, є конструктивною, С. Олексієв висловлює думку, що йому все ж не вдалося обґрунтувати існування правових обмежень як особливого способу правового регулювання. І справа не тільки в тому, що «фактично неможливий варіант поведінки», як про правові обмеження писав А. Братко, взагалі знаходиться за межами правової регламентації, і не тільки в тому, що наведені автором приклади (норми про позбавлення батьківських прав; обмеження, що існують для осіб, що зловживають спиртними напоями тощо) зовсім не переконують про таку фактичну неможливість.

На противагу поглядам свого колеги, С. Олексієв зазначав, що обмеження або, навпаки, розширення прав – це питання не про способи, а про обсяги регулювання, про межі наявних у осіб прав, які характеризують результат юридичного регулювання. Натомість він вважав, що досягнути такого результату цілком можливо за допомогою зазначених вище способів правового регулювання – шляхом звуження дозволів, нових заборон, додаткових позитивних зобов'язувань [19, с. 280]. Звичайно, подібна думка, з точки зору сучасних теоретико-правових уявлень, не виглядає безсумнівною, але автор сам зазначав, що проблема правових обмежень заслуговує на спеціальну увагу юридичної науки і проведення подальших досліджень.

Крім теоретиків права, певний внесок у формування наукових уявлень щодо обмежень у діяльності правоохоронних органів зробили і фахівці з адміністративного права – М. Єропкін, А. Коренєв, І. Веремєєнко [21–24]. Їх роботи об'єднують намагання визначити межі застосування засобів адміністративного впливу під час охорони громадського порядку. Природно, що у рамках адміністративного права розглядалася здебільшого міліція і зазначені автори не торкалися проблем обмеження у діяльності інших правоохоронних органів.

Окремо слід зупинитися на роботі А. Коренєва. Цей науковець одним з перших почав розглядати проблему розсуду у адміністративному праві, яка є цікавою і з точки зору нашого дослідження. Так, А. Коренєв стверджував, що у радянському адміністративному праві правозастосовний орган не діє абсолютно вільно. Адміністративний розсуд завжди має правовий характер, будучи правовим розсудом. Відповідно, застосування адміністративного розсуду у діяльності радянської міліції можливо, але тільки за умови дотримання певних вимог. Перш за все, адміністративний розсуд завжди має залишатися у межах закону. Свобода у виборі та прийнятті рішення співробітником міліції за конкретною справою, обмежена правовою регламентацією його адміністративних повноважень [23, с. 78].

Якщо А. Коренєв розглядав проблему адміністративного розсуду здебільшого у загальнотеоретичному вимірі, то його учень Ю. Соловей, спробував дослідити конкретно роль розсуду у адміністративній діяльності радянської міліції. Серед головних висновків автора, які представляють інтерес у контексті нашого дослідження, слід відзначити його думку про те, що основним змістом вдосконалення нормативної основи розсуду в адміністративній діяльності міліції є звуження правового поля застосування розсуду, що досягається шляхом його обмеження або структуризування. На реалізацію розсуду в адміністративній діяльності міліції, на переконання Ю. Соловея, впливав ряд факторів, серед яких він виділив ситуаційні, особистісні та організаційні чинники. За допомогою, зокрема, цілеспрямованого впливу на організаційні чинники і їх раціонального використання створюються гарантії «попереджувального» характеру. Вони необхідні для забезпечення точного слідування закону міліцією при реалізації адміністративного розсуду. Рішення, прийняті міліцією на підставі адміністративного розсуду, мали підлягати перевірці органами суду і прокуратури з точки зору їх обґрунтованості (доцільності) [25].

Висновки. Підсумовуючи аналіз відповідної нормативно-правової бази та теоретично-правових досліджень радянського періоду, можна зробити кілька узагальнень. По-перше, багато сторін і елементів правового регулювання у радянському суспільстві страждали від застосування подвійних стандартів та виявилися неадекватними його природі. Отримували поширення заборонні, «наказові» тенденції, що привело до консерватизму правової системи, відірваності її від реалій життя суспільства. Натомість, відсутність чітких уявлень щодо обмежень у діяльності правоохоронних органів, робило їх зручним інструментом у руках тодішньої влади, яка не гребувала постійними порушеннями норм їй же встановленої «соціалістичної законності».

По-друге, у радянському законодавстві стосовно правоохоронних органів, до речі цей термін почав широко вживатися лише на межі 1970-х – 80-х рр., обмеження, здебільшого стосувалися діяльності міліції та карного розшуку. Їх застосування, яке регулювалося певними статтями Кримінального, Кримінального процесуального та Адміністративного кодексів, а також низкою інших нормативно-правових актів, накладало певні обмеження на дії цих структур, пов'язані із затриманням підозрюваних, утриманням під вартою, проведенням обшуків, використанням зброї тощо. Натомість діяльність органів державної безпеки та прокуратури могла бути обмежена лише постановами вищих органів влади, що створювало передумови, особливо у роки сталінського терору, для їх перетворення з правоохоронних на репресивні структури.

По-третє, не тільки у нормативно-правових актах, але й у радянській правовій науці поняття «правові обмеження» на загальнотеоретичному рівні майже не розглядалося як самостійна проблема. У міжвоєнний період про обмеження у діяльності органів дзнання (поняття «правоохоронні органи» тоді не використовували), згадували лише у контексті аналізу відповідних статей КК, КПК та АК, де йшлося про випадки зловживання владою. У повоєнний час дана дефініція неодноразово використовувалася в юридичній літературі, особливо 1980-х рр., але більшістю фахівців вона не сприймалася у якості окремого засобу правового регулювання. З огляду на це, можна зробити висновок, що наукові уявлення радянських часів стосовно обмежень у діяльності правоохоронних органів, через відсутність чіткого розуміння їх правового статусу, не перетворилися на сталу концепцію та, безперечно, вимагали більш широкого теоретичного обґрунтування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Уголовный Кодекс РС.Ф.С.Р. 1922 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_\(1922\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_(1922)).
2. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР 1922 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/901757376>
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. К.: Либідь, 1994. 271 с.
4. Окіпнюк В. Державне політичне управління УСРР (1922–1934): історико-юридичний аналіз. К.: Вид-во Національної академії СБУ, 2002. 290 с.
5. Шаповал Ю. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. 608 с.

6. Основной закон (Конституция) Союза Советских Социалистических Республик в редакции 1924 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1924.htm>.
7. Мурза В. Прокуратура у державному механізмі УСРР (1922–1933 рр.): дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків: ХНУВС, 2003. 255 с.
8. О воспрещении окрпрокурорам издавать циркуляры народным следователям, административным и другим органам, неподведомственным им: Циркуляр НКЮ № 156 за 1925 г. *Вестник советской юстиции*. 1925. № 23.
9. Лен К. История службы участковых полиции: учебное пособие. Барнаул: Барнаульский юридический институт, 2015. 80 с.
10. Адміністративний кодекс УСРР у редакції 1927 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP270014.html
11. Фельштинский Ю. ВЧК/ГПУ: документы и материалы. М.: Издательство гуманитарной литературы, 1995. 207 с.
12. Кримінальний кодекс УРСР у редакції 1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05>.
13. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 8 июня 1973 года «Об основных обязанностях и правах советской милиции по охране общественного порядка к борьбе с преступностью». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/901974516>.
14. Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. М.: Право и жизнь, 1924. 76 с.
15. Кудрявцев В., Малеин Н. Закон и пределы правомерного поведения. *Советское государство и право*. 1980. № 10. С. 31–38.
16. Иванова З. Запрещающие нормы в механизме правового регулирования. *Советское государство и право*. 1975. № 11. С. 108–112.
17. Братко А. Запреты в советском праве. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1979. 92 с.
18. Алексеев С. Правовые запреты в структуре советского права. *Правоведение*. 1973. № 5. С. 43–51.
19. Алексеев С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. *Собрание сочинений*. Т.2. Специальные вопросы правоведения. М.: Статут, 2010. С. 226–467.
20. Братко А. Запреты в системе способов правового регулирования: *Межвузовский научный сборник*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1980. С. 112–126.
21. Еропкин М. Управление в области охраны общественного порядка. М.: Юридическая литература, 1965. 215 с.
22. Еропкин М., Попов Л. Административно-правовая охрана общественного порядка. Л.: Лениздат, 1973. 328 с.
23. Корнев А. Нормы административного права и их применение. М.: Юридическая литература, 1978. 141 с.
24. Веремеенко И. Механизм административно-правового регулирования в сфере охраны общественного порядка. Ч. 1. М.: ВНИ МВД, 1981. 111 с.
25. Соловей Ю. Усмотрение в административной деятельности советской милиции: дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. М., 1982. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.studio/pravoohranitelnyie-organy/zaklyuchenie-86761.html>.

УДК 340.1

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВИХ ВІДНОСИН В ПЕРІОД ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ КОЛИШНЬОГО СРСР

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF PUBLIC-SERVICE RELATIONS IN THE PERIOD OF UKRAINE'S INTRODUCTION TO THE COMPOSITION OF THE FORMER USSR

Мороз Т.П.,
магістр права

Статтю присвячено дослідженню історико-правового аспекту розвитку державно-службових відносин в період входження України до складу колишнього СРСР. В процесі дослідження розглянуто особливості державно-службових відносин в період входження України до складу колишнього СРСР. Доведено, що в цілому розвиток державно-службових відносин в Україні за період її входження до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік, був знаковим для розвитку інституту державної служби сучасної України. Обґрунтовується, що керівництвом Радянського Союзу був розпочатий важливий процес розбудови відносин державного управління, було розпочато відповідний процес створення мережі освітніх закладів та задано поштовх до розвитку відповідного законодавства, що, у свою чергу, призвело до появи нового суспільного явища – державної служби.

Ключові слова: історико-правовий аспект, державно-службові відносини, колишній СРСР, державний службовець.

Статья посвящена исследованию историко-правового аспекта развития государственно-служебных отношений в период вхождения Украины в состав бывшего СССР. В процессе исследования рассмотрены особенности государственно-служебных отношений в период вхождения Украины в состав бывшего СССР. Доказано, что в целом развитие государственно-служебных отношений в Украине за период ее вхождения в состав Союза Советских Социалистических Республик, был знаковым для развития института государственной службы современной Укра-